

Євген О. Балацький, Алла Ф. Бондаренко
**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ**

У статті розглянуто світовий досвід регулювання та контролю іноземного капіталу в банківських системах різних країн; досліджено основні аспекти впливу іноземного капіталу на ефективність функціонування вітчизняної банківської системи, а також резидентність цього капіталу та частку відповідних країн у ньому; визначено основні переваги та недоліки існування іноземного капіталу.

Ключові слова: монетизація економіки; інтеграція капіталів; іноземний капітал; хеджування ризиків; банківська система.

Рис. 1. Табл. 4. Літ. 11.

Евгений О. Балацкий, Алла Ф. Бондаренко
**СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ
СИСТЕМЫ УКРАИНЫ ПОД ВЛИЯНИЕМ
ИНОСТРАННОГО КАПИТАЛА**

В статье рассмотрен мировой опыт регулирования и контроля иностранного капитала в банковских системах разных стран; исследованы основные аспекты влияния иностранного капитала на эффективность функционирования отечественной банковской системы, а также резидентность этого капитала и доля соответствующих стран в нем; определены основные преимущества и недостатки существования иностранного капитала.

Ключевые слова: монетизация экономики; интеграция капиталов; иностранный капитал; хеджирование рисков; банковская система.

Yevgen O. Balatskyi¹, Alla F. Bondarenko²
**CURRENT TRENDS OF BANKING SYSTEM DEVELOPMENT
IN UKRAINE UNDER THE INFLUENCE OF FOREIGN CAPITAL**

The paper discusses the world experience of adjusting and control of foreign capital in the banking systems of different countries; the key aspects of foreign capital influence on functioning efficiency of domestic banking system have been analyzed, stability of this capital and the share of certain countries in it are determined. Advantages and disadvantages of foreign capital are identified.

Keywords: monetization of the economy; integration of capitals; foreign capital; hedging of risks; banking system.

Постановка проблеми. Наявність в економіці будь-якої країни значних обсягів іноземного капіталу є ознакою макроекономічної стабільності, високого рівня довіри інвесторів до законодавчої і виконавчої влади. Перш за все, це стосується не короткотермінових та спекулятивних інвестицій, а довгострокових й переважно прямих інвестицій. Слід відмітити, що зменшення порівняно з минулими періодами або уповільнення темпів зростання іноземних інвестицій є прямою ознакою нестабільності та недовіри до країни. Досвід свідчить, що будь-яка країна не може досягти економічної стабільності в умовах ізоляції від світової економічної системи. Саме тому взаємопроникнення окремих національних економік через механізм іноземних інвестицій, ство-

¹ Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Sumy, Ukraine.

² Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Sumy, Ukraine.

рення спільних транснаціональних корпорацій і є основою глобалізації світової економіки. В Україні ж потоки іноземного капіталу можуть мати неоднозначний вплив на внутрішній фінансовий ринок. Саме тому науковці, банкіри, політики приділяють значну увагу проблемам фінансової глобалізації в пошуках нових шляхів організації фінансової системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема функціонування банків з іноземним капіталом та їх впливу на банківську систему України присвячено досить багато досліджень, зокрема праці таких учених, як Т. Васильєва [3], Ж. Довгань [2], С. Козьменко [3], Л. Мельник [4], М. Нежурін [5], Є. Осадчий [6], О. Прімерова [8]. Науковці запропонували заходи зі створення системи регулювання банків з іноземним капіталом, які максимізують позитивні наслідки присутності іноземного банківського капіталу в банківській системі України.

Невирішені частини досліджуваної проблеми. Незважаючи на широту наукових досліджень, питання, пов'язані з аналізом присутності іноземного капіталу, його впливу на фінансову стійкість, проблемами прибутковості банківської системи України та економічної безпеки держави в цілому, потребують постійних досліджень. Теоретичні та практичні аспекти організації діяльності банків з іноземним капіталом в Україні залишаються недостатньо розробленими та потребують подальшого вивчення.

Метою дослідження є аналіз теоретичних та практичних аспектів організації діяльності банків з іноземним капіталом в Україні, його впливу на національну банківську систему в сучасних умовах.

Основні результати дослідження. Сучасні процеси глобалізації та участь в них України призвели до лібералізації руху іноземного капіталу в межах вітчизняної банківської системи.

Важливим фактором впливу на стійкість банківської системи є участь іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. Наприклад, у Центральній та Східній Європі іноземні банки контролюють більше половини банківського капіталу, а в таких країнах, як Естонія, Болгарія, Чехія, Словаччина під контролем іноземних банків знаходиться 60–80% банківських послуг [1].

Водночас, надмірний обсяг іноземного банківського капіталу в Україні є загрозою виникнення ризику захоплення стратегічно важливих позицій на ринку та отримання «монопольної влади» на здійснення банківської діяльності. Як наслідок, можливе витіснення українських банківських структур з певних сегментів ринку.

Нарощування капіталізації банків України за рахунок зовнішніх джерел призвело до значного профіциту фінансового рахунку платіжного балансу країни, що, своєю чергою, значною мірою збільшило залежність економіки країни від волатильності потоків капіталу та девальваційного тиску на курс гривні [2].

Отже, регулюючи частку іноземного капіталу в банківській системі України, необхідно враховувати одночасно переваги та недоліки присутності банків з іноземним капіталом у банківському секторі. Саме тому політика державних органів у сфері банківського регулювання та контролю має бути

направлена не лише на створення умов для збільшення присутності іноземного банківського капіталу, а також повинна визначити його мінімальні та максимальні межі, в яких присутність іноземного капіталу в банківській системі України матиме позитивний вплив на банківську діяльність та не створюватиме перешкод здоровій конкуренції на українському ринку банківських послуг.

Нині в економічній літературі досить гостро стоїть питання доцільності збільшення присутності іноземного капіталу в Україні, а також визначення його реального впливу на фінансову стійкість вітчизняної банківської системи.

Іноземні банки мають можливість залучати великі обсяги грошових ресурсів на міжнародних ринках, де ціна на ці ресурси суттєво нижча від ціни на внутрішньому ринку. Поряд з цим розширення банками доступу до кредитних ресурсів можливих позичальників та стрімке зростання кількості фізичних осіб серед них обмежує проведення якісної оцінки та відбору таких позичальників. Таким чином, зростає кредитний ризик, зовнішнім проявом якого є зростання проблемних активів банків та тих активів, що потребують особливої уваги з боку комерційного банку. Такі зміни досить негативно впливають на фінансову стійкість банківської системи України.

Різними науковцями називаються як позитивні, так і негативні наслідки входу іноземного капіталу в банківську систему України:

1) позитивні:

- впровадження сучасних банківських технологій і фінансових інновацій; економія від масштабу, коли іноземні банки можуть викликати консолідацію банківської системи;
- розвиток фінансових ринків, удосконалення ринкової інфраструктури;
- підвищення конкуренції на ринку банківських послуг;
- прискорення темпів диверсифікації ринку фінансово-кредитних послуг;
- підвищення рівня якості роботи з клієнтами за рахунок загострення конкуренції;
- подальша монетизація економіки, що супроводжується абсорбцією надлишку грошових ресурсів;
- підвищення обсягів кредитування економіки, результатом чого є структурні перетворення в національній економіці;
- можливість залучення додаткових інвестиційних ресурсів;
- інтеграція вітчизняної банківської системи до світового фінансового простору, що дає можливість хеджування ризиків від негативного впливу факторів зовнішньоекономічного середовища;
- сприяння за рахунок іноземного капіталу більш ефективній боротьбі з корупцією, тіньовою економікою, легалізації доходів, що має позитивно вплинути на соціальні відрахування;

2) негативні:

- іноземний контроль над банківською системою приймаючої країни, значна економічна влада іноземців;
- специфічність банківського бізнесу в порівнянні з іншими сферами підприємницької діяльності зумовлює необхідність протекціоністських заходів у системі регулювання банківської діяльності;

- у період банківських криз іноземні банки можуть «експортувати» нестабільність, «інфікуючи» банківську систему приймаючої сторони;
- відмінності в системах банківського регулювання можуть створювати проблеми в процесі контролю за діяльністю іноземних банків;
- нав'язування певних моделей подальшого розвитку банківської системи через неспівставність інтересів національної економіки (метою якого є розвиток реального сектора економіки) та іноземного капіталу (що направляє максимум зусиль на розвиток споживчого кредитування). Результатом такої конфронтації може бути:
 - можливість різкого виведення капіталу, що негативно впливає на стабільність грошово-кредитної системи;
 - зниження економічної безпеки банківської системи в результаті значного впливу капіталу із інших держав;
 - ускладнення проведення банківського нагляду тих банків, що є частинами міжнародних фінансових груп;
 - підвищення ролі зовнішніх факторів впливу, які не може контролювати банківська система [3].

Отже, підвищення ролі впливу іноземного капіталу в економіці має відповідати економічним інтересам країни, а також узгоджуватися як зі станом внутрішньодержавного економічного середовища, так і зі світовими фінансово-економічними реаліями.

У розрізі регулювання допуску іноземного капіталу до банківської системи України доречно розглянути світовий досвід регулювання та контролю іноземного капіталу в банківських системах різних країн, в яких існують такі заходи: квотування частки банків-нерезидентів в загальному статутному капіталі або в активах національної банківської системи; квотування частки фізичних осіб-нерезидентів у складі працівників дочірнього банку і філіалу банку-нерезидента; встановлення максимального рівня участі банку-нерезидента в статутних капіталах національних банків; квотування ліцензій на відкриття дочірнього банку або філіалу банку-нерезидента; встановлення обмежень на проведення окремих банківських операцій у національній або іноземній валюті для дочірніх банків або філіалів банку-нерезидента (табл. 1).

Вітчизняне ж законодавство не передбачає обмежень щодо участі іноземного капіталу в банківському секторі країни. У зв'язку з надмірною активізацією діяльності банків з іноземним капіталом виникає потреба у встановленні загальної квоти іноземного капіталу в структурі статутного капіталу банківської системи України на рівні не більше ніж 50%, а також встановлення лімітів на активні та валютні операції банків з іноземним капіталом. Вітчизняний банківський капітал повинен бути достатнім на випадок непередбачуваних ситуацій в країні, коли іноземні банки можуть припинити свою діяльність на території України, щоб запобігти кризам у банківській системі та не допустити спаду економіки. Саме тому загальна квота на участь іноземного банківського капіталу в Україні повинна бути визначена законодавчо [6].

Протягом останнього десятиріччя присутність іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі неухильно зростала. Варто зазначити, що в кризові 2008–2009 рр. частка іноземного капіталу не тільки не зменшилася, як це

передбачалося відповідно до песимістичних сценаріїв, а навіть збільшилася (табл. 2).

Таблиця 1. Складові елементи механізму захисту національних банківських систем [5]

Елементи механізму захисту	Країни запровадження
Квотування частки банків-нерезидентів у загальному статутному капіталі або в активах національної банківської системи	Індія, Індонезія, Малайзія, Республіка Корея, Філіппіни
Встановлення максимального рівня участі банку-нерезидента в статутних капіталах національних банків	Бразилія, Індія, Малайзія, Мексика, Норвегія, Таїланд
Встановлення мінімального розміру капіталу для банку-нерезидента, бажаного відкрити філіал або дочірню установу банку	Китай
Встановлення мінімального розміру капіталу дочірнього банку або філіалу банку-нерезидента	Практикується в більшості країн
Квотування ліцензій на відкриття дочірнього банку або філіалу банку-нерезидента	Індія, Філіппіни, низка штатів США
Оцінка економічної доцільності відкриття банку-нерезидента	Бразилія, Малайзія, Республіка Корея, Чилі
Встановлення обмежень на проведення окремих банківських операцій у національній або іноземній валюті для дочірніх банків або філіалів банку-нерезидента	Бразилія, Індонезія, Канада, Китай, Республіка Корея
Встановлення обмежень на проведення окремих транскордонних банківських операцій	Словаччина, Таїланд, Чехія, Чилі
Квотування частки фізичних осіб-нерезидентів у складі працівників дочірнього банку і філіалу банку-нерезидента	Практикується в більшості країн

Таблиця 2. Основні показники діяльності банків України [1]

Назва показника	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
							01.01	01.11
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	75	184	182	176	176	176	180	167
з них: з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	19	19
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	5,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5	34,0	32,1

У цей період активно розвивається український банківський сектор, що характеризується значним зростанням обсягів операцій щодо купівлі українських банків і відкриття іноземними банками своїх представництв та мереж; розширенням діяльності іноземних банків з обслуговування населення, причому не тільки щодо залучення, а й розміщення коштів.

До основних факторів, що сприяли значній активізації діяльності банків з іноземним капіталом в Україні, можна віднести: активне зростання попиту на банківські послуги з боку населення; розширення зовнішньоекономічних зв'язків українських підприємств; позитивні структурні зрушення у вітчизняній економіці та високі темпи інфляції; можливість отримання високих прибутків [8, 56].

Станом на 01.11.2014 ліцензію Національного банку України мали 167 банківських установ, в тому числі 51 банк з іноземним капіталом. Незважаючи на

ліквідацію низки проблемних банківських установ переважно з приватним українським капіталом, частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків за I півріччя 2014 р. зменшилась та наразі складає 32,1%. При цьому, значна кількість банків з іноземним капіталом згортає свою діяльність на території України або переорієнтовується переважно на обслуговування корпоративних клієнтів. На дані зміни вплинув вихід із українського ринку австрійської фінансової групи «Erste Group» у зв'язку з продажем 100% акцій свого українського дочірнього банку АТ «Ерсте Банк», згорання діяльності шведського банку ПАТ «Сведбанк» та кіпрського банку ПАТ «АСТРА БАНК». Разом з тим, у 2014 р. стало відомо про продаж італійською групою «Intesa Sanpaolo» Правекс банку українській GROUP DF, також завершилась угода з придбання Банку Кіпру російським Альфа-банком [9].

Таким чином, станом на 1 липня 2014 р. структура власності активів банківської системи України була представлена наступним чином: банки з приватним українським капіталом склали близько 51%; банки з іноземним капіталом (крім російських) – 16%; банки з російським капіталом – 13%; державні банки – 20% (рис. 1).

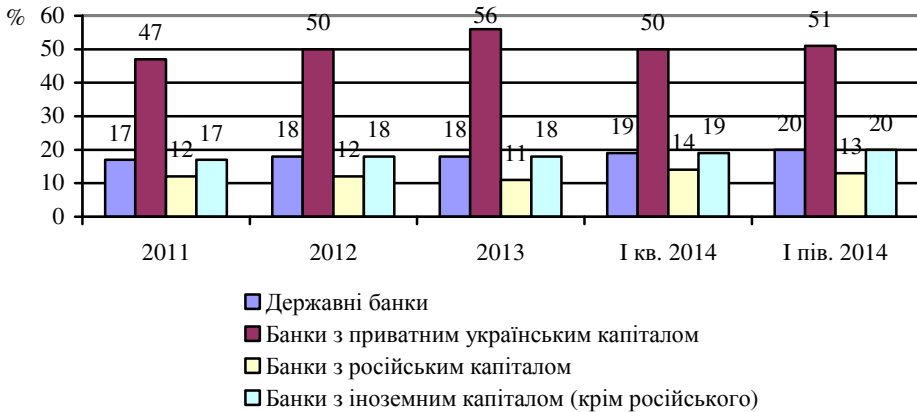

Рис. 1. Динаміка власності активів банківської системи України з 2011 р. по I пів. 2014 р. [7]

Також досить цікавим питанням при розгляді структури іноземного капіталу в статутному капіталі українських банків є резидентність цього капіталу та частка певних країн у ньому (табл. 3).

Дані табл. 3 свідчать про зростаючу роль російського капіталу в українських банках. Це пов'язано зі зростанням кількості таких банків як за рахунок відкриття дочірніх банків, так і за рахунок викупу контрольних пакетів акцій уже діючих банків.

Варто також відзначити про поступове нарощування істотної участі російських фінансово-промислових груп в банках, де був введений російський капітал [11].

Також досить значний вплив на банківську систему України здійснюють австрійський та кіпрський капітали. Австрійський капітал найбільш яскраво представлений одним із найбільших українських банків – ПАТ «Райффайзен

Банк Аваль», що посідає стабільно перші місця в І-ій групі офіційного рейтингу НБУ. Це свідчить про значний вплив цього капіталу не тільки на ринок фінансово-кредитних послуг України, але й на фінансову стійкість банківської системи [11].

Таблиця 3. Резидентність іноземного капіталу в структурі капіталу українських банків [1]

Назва банку	Власники істотної участі	Участь у статутному капіталі, %		Резидентність інвесторів
		Пряма	Опосередкована	
ПАТ «Альфа-Банк»	«Ей-Бі-Ейч Юкрейн Лімітед»	100,0	0,0	Кіпр
ПАТ «Комерційний банк «ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА»	ТОВ «ІНВЕСТ-СЕРВІС»	100,0	0,0	Кіпр
ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	BRANCROFT ENTERPRISES LIMITED	100,0	0,0	Кіпр
ПАТ «БМ Банк»	Акціонерний комерційний банк «Банк Москви» (ВАТ)	99,9	0,1	Російська Федерація
ПАТ «ВТБ Банк»	Банк ВТБ (Відкрите акціонерне товариство)	99,9	0,0	Російська Федерація
ПАТ «ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ»	Відкрите Акціонерне Товариство «СБЕРБАНК РОСІЇ»	100,0	0,0	Російська Федерація
ПАТ «Банк Петрокоммерц-Україна»	Відкрите акціонерне товариство Комерційний банк «Петрокоммерц»	96,6	0,0	Російська Федерація
ПАТ «Банк Руский Стандарт»	Закрите Акціонерне Товариство «Банк Русский Стандарт»	100,0	0,0	Російська Федерація
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»	Райффайзен Інтернаціональ Банк-Холдінг АГ	96,5	0,0	Австрія
ПАТ «ФОЛЬКСБАНК»	Volksbank International AG (Фольксбанк Інтернаціональ АГ)	99,9	0,0	Австрія
ПАТ «УКРСОЦБАНК»	UniCredit S.p.A.	26,5	0,0	Австрія
	UniCredit Bank Austria AG	37,4	0,0	
	ПрАТ «Ферротрейд Інтернешнл»	35,6	0,0	
ПАТ «УкрСиббанк»	BNP Paribas S.A.	84,9	0,0	Франція
ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	CREDIT AGRICOLE S.A.	99,9	0,0	Франція
ПАТ «ПРАВЕКС-БАНК»	ІНТЕЗА САНПАОЛО СПА (INTESA SANPAOLO SPA)	100,0	0,0	Італія
ПАТ «КРЕДО-БАНК»	ПОЛЬСЬКИЙ АКЦІОНЕРНИЙ БАНК «ЗАГАЛЬНА ОЩАДНА КАСА»	99,5	0,0	Польща

Хоча частка кіпрського капіталу також зростає, експерти стверджують, що кіпрський капітал у своїй більшості є офшорним. Крім того, його можна охарактеризувати як такий, що має українське походження.

Для аналізу ефективності діяльності банків з іноземним капіталом на українському банківському ринку доцільно оцінити частку, яку вони займають у кожній групі (згідно з рішенням Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків), і яку частку активів контролюють іноземні власники (табл. 4).

Таблиця 4. Групування іноземних банків за їх кількістю та за розміром активів у кожній групі на 01.10.2014 [1]

Група банків	Загальна кількість банків	Із них: з іноземним капіталом	Частка іноземних банків у групі, %	Частка активів банків з іноземним капіталом у загальних активах групи, %
Найбільші банки (Група I)	15	10	66,67	63,16
Великі банки (Група II)	17	10	58,82	67,09
Середні банки (Група III)	22	12	54,55	63,35
Малі банки (Група IV)	112	19	16,96	39,30
У цілому по банках	166	51	30,72	65,49

У першій та другій групах частка іноземних інвестицій є більш вагомою, зокрема в групі великих банків частка іноземних банків – 58,82%, а частка їхніх активів є найбільшою (67,09%). У групі середніх банків іноземний капітал має 63,35% активів, при цьому кількість таких банків у групі становить 54,55% від загальної. А от у групі малих банків з іноземним капіталом лише 16,96%, але їх частка активів є найменшою – 39,30%. Таким чином, банки з іноземним капіталом є досить потужними і контролюють досить велику частину активів банківської системи України, витісняючи середні та малі українські банки, що свідчить про значну ефективність їх діяльності в українському банківському секторі.

Висновки. В сучасних умовах іноземний банківський капітал є невід’ємним елементом розвитку банківської системи України, іноземні інвестори вкладають у національну економіку не лише власні капітали, але й сприяють використанню зарубіжного досвіду ведення банківського бізнесу, налагодженню відносин з іноземними державами, інтеграції вітчизняної банківської системи у світовий фінансовий простір, забезпеченню прозорості банківської діяльності. Процес припливу іноземного капіталу є об’єктивним і має ряд позитивних та негативних наслідків для вітчизняної банківської системи й економіки в цілому. Належність більшості великих банків іноземним інвесторам може призвести до впливу фінансових ресурсів, посилення нестабільності, несподіваних коливань ліквідності банків, втрати суверенітету у сфері грошово-кредитної політики. Отже, банки з іноземним капіталом підвищать інвестиційний потенціал національної банківської системи лише за умов хеджування ризиків їх функціонування в Україні та застосування системного підходу до регулювання доступу іноземного капіталу в вітчизняний банківський сектор.

Варто зазначити, що в основу процесу глобалізації фінансових ринків закладено такі фактори:

- технічний прогрес, розвиток телекомунікаційних мереж та особливо Internet [4];

- дерегулювання фінансових ринків;
- скорочення обсягів державного втручання у функціонування фінансових ринків та проведення фінансових операцій;
- зміна інвестиційних можливостей.

Швидка експансія іноземного банківського капіталу призводить до послаблення регулятивної функції держави та зменшення її впливу на моніторингові і макроекономічні процеси. Отримавши контроль над місцевими банками, іноземні власники поступово уніфікують технологічні процеси і банківські продукти. Внаслідок цього відбувається зміна корпоративної структури аж до повної асиміляції.

1. Аналітичний огляд банківської системи України за I півріччя 2014 року // turik.com.ua.
2. Довгань Ж.М. Управління зобов'язаннями комерційних банків України // Наукові записки Тернопільської академії народного господарства: Збірник наук. праць кафедри економічного аналізу. – Вип. 9. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – С. 106–109.
3. Козьменко С.М., Васильєва Т.А., Леонов С.Л. Маркетинг банківських інновацій // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №1. – С. 13–28.
4. Мельник Л.Г., Дегтярева И.Б. Информационно – коммуникационные основы функционирования экономических систем // Механізми регулювання економіки. – 2006. – №1. – С. 129–152.
5. Нежурін М. Ю., Подчесова В.Ю. Вплив іноземного капіталу на ефективне функціонування банківської системи України // Молодий вчений. – 2013. – №2. – С. 117–123.
6. Осадчий Є.С. Світовий досвід контролю за іноземним банківським капіталом // Фінанси, облік і аудит: Збірник наук. праць КНЕУ. – 2010. – №15. – С. 154–163.
7. Основні показники діяльності банків в Україні // www.bank.gov.ua.
8. Прімерова О.К. Оцінка участі іноземного капіталу у банківській системі України // Статистика України. – 2008. – №4. – С. 54–58.
9. *Uiboupin, J.* (2004). *Effects of Foreign Banks Entry on Bank Performance in the CEE Countries.* Tartu: Tartu University Press. 44 p.
10. *Yepifanov, A., Salo, I., Dyakonova, I.* (2010). Risk-oriented banking supervision: approaches to the assessment of general systemic risks. 30 Jahre Fachhochschule der Deutschen Bundesbank, Juni: 663–676.
11. *Yepifanov, A., Shkolnyk I., Savchenko, T.* (2010). Banking system of Ukraine: the creation and further development. In: *Basel II: problems and prospects of usage in national banking systems: Monograph* (pp. 191–239). Ed. A. Yepifanov, I. Shkolnik. Sumy: UAB NBU.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2015.